

rança usual a Vinaròs.

En tot cas segueix sense interrupció des d'allà cap al Nord, almenys en el domini occidental: pel Mataranya: «*totxo*: garrot, bastó, buscall» (Pena-roja, BDC IX, 72). A Gandesa, car és una evident err. tip. *to-cos* per *tòcos* en el punt 93 de l'ALCat. (corresponent a aquesta vila, mapa *argues*, o sigui *totxos* o bastons de carregar, *AlcM*, § 1a); a Batea i a Calaceit «garrot, bastó gruixut que porten els pagesos» (DAG.). Jo mateix tinc anotat *tòco* a Massalcoreig i a Seròs (1935), ço que enllaça amb Fraga: «*tòco*: tronc (tretes les fulles), bastó» (BDC IV, 43); «*totxo*: ho diuen en lloc de bastó» Tamarit de Ll. (BDLC XII, 29); «*totxo*: bastó gruixut o garrot» Pobra de Segur (BCEC IX, 70); id., id. a l'alta Llitera (Mn. JoCondò, a Gavasa, BCEC VI, 195).

A Calaceit li traduiren a Casac. «bastonejar» per *pegà kòbs de tòco*; a Favara per *pegà toçàes o una toçàg*; i, 'estabornit', per *baldát a toçàes* (1923). *Atoçegá* a Maella per «haurem de batre les nous» perquè es fa amb *batolles* i per això en diuen a Calaceit *batolá* (id.). Verb que ja circulava en el S. xv a Val.: «descavalquen, e la ú, deçá, l'altre dellá + *atoçegaren* bé al bisbe, e sant Martí diu que acubanà-s ab lo manto» en el ms. 278 dels *Serm.* de StVicentF; cert no hi toca la Schib en voler-hi veure una variant del cast. *atosigar*, del qual el separen el sentit i la fonètica (cf. cat. *túixec*) mentre que en el mateix StVicentF hi ha *totxo*.

Pel que fa al matis, es tracta sobretot d'un garrot molt gruixut, que fins es pot acostar a una porra, només que més llarga. Hi ha, doncs, excel·lent enllaç semàntic amb la idea de 'soca, rabassa' pròpia del lleonès i gall.-port. És veritat que en alguns llocs, «s'aprima»: són moltes les rodalies de Boí, Pallars i fins Urgellet, que em preguntaven «no porte *tòco*?», «no s deixe lo *tòco* que porie caure...»; a Tamarit sembla entendre AMAlcover 'tot bastó'; i a Benasc puntualitzava el guia Móra «un *tòco* és un bastó —? —No és como un barron o vetillo, un *tòco* ye primo» (1965); per a Ferraz es diu de «toda clase de palos o bastones: *tiengo un tocho de freixe* 'tiengo un palo (o bastón) de fresno'» (p. 102); Grieria troba *tòcos* «crosses» tant a Barravés com a Benasc (BDC VI, 23).

En aquestes latituds és l'únic lloc on la -o mossàrab desapareix: a Fontjanina «un *tòc* d'avellaner: vareta d'avellaner usada per teixir cistells, coves etc.» Fontjanina (1957). Pel que fa a la forma *totxo* «bastó ---», *AlcM* n'estén l'àrea del mot en aquest sentit (ultra la Rib. d'Ebre) a Lleida, Pall. i Urgell en general, i no sols crec que té raó, sense regatejar, sinó que estic segur que si bé és amb un caràcter de cosa oïda menys sovint, i amb un to d'expressió majorment pintoresca, el mot ateny, en disminució creixent per Segarra i Cardener, també amples zones rurals del cat. or., per més que sigui bastant foraster a la zona Bna.-Marresme-Girona-Emp. (cf. algunes dades més en BDC XX, 107).

Ara bé amb l'àrea hispànica d'aquest mot s'esdevé una cosa molt paral·lela a la que hem observat amb *tossa/touça* i amb *tòs/touço*. Continua de ple almenys

per gran part d'Aragó (en tot cas ben al llarg dels Pirineus), va de baixa i en part fins s'esvaeix en gran part de Castella, per tornar a reprendre a les terres de l'Oest. I a l'Alt Aragó era ben antic, car ja hi ha «con *tocho* o con fustas», en un doc. de 1370, dels curosament publicats per Navarro Tomás (*DocLing. A.-Ar.*, 126.46) (amb algun comentari en *Arch. Fil. Arag.* X, 406).

Com a aragonès ja figura «*tocho*: palo redondo» en el *DAut.*, «bàton fruste», *tòco* a Bielsa i Bastué (Schmitt, dades també en Krüger, VKR VIII, 16) i de l'Alt Aragó hagué de passar al gascó pirinenc, on el *Dict. Béarn-Gc.* de Palay recull *tòtchou* amb el mateix sentit, i s'estén *tòçu* (des de l'Alt Aran on jo mateix ho he sentit) i des de Luixon per la vall d'Aura i Luz, fins al Lavedà *tòçu* i vall d'Azun amb el sentit de «bàton ou houlette (de berger)», segons Schmitt (*Terminologie Past.*, 4). L'ALGc. (IV, 1286) ja només ha trobat *tòçu* «bàton pour battre quelqu'un» a Barredge, Gavarnie, Causerés; i més a l'O., a Arrens i a Baretons. Hi ha encara quelcom en el P. Basc: alabès *tocho* «martillo de la azada» (Baraibar), bc. *totxo* «lingote» a Eibar (*Euskera* III, 154); i amb les habituals diminutivacions i desdiminutivacions: *txotx* «palillo, púa de injerto» i el plural articulat *txotxak/zotzak* «leña pequeña» (Azkue; *An. de Eusko-Folklore* V, 94).

Amb matisos semblants va existir certament el mot en el castellà pastoril, i més o menys dialectal, on deu haver-n'hi un testimoni escadusser, amb el sentit de «fuste, vara», en un ms. bíblic del S. xv (mal copiat *cocho*, text on es noten lleonesismes). Més segur i nombrós com a adj. epítet d'homes incultes i necis, en un parell de bucòlics del S. xvi; i encara, com a nom de rústics, en el *Quixot*; avui ast. or. *tochu* «chocho, loco» i *bollu tochu* «pan grande, redondo y prolongado» (Vigón, cf. el cat. argòtic *tossut* 'llonguet', BDC VII, 63). La forma cast. estricta es podria trobar en uns hapaxs *tozo* 'burla', de Berceo; i *toçar* 'botar, bellugar-se' (*Alexandre*): d'on semblen derivats el port. *retouçar* i cast. RETOZAR [S. XIV], sobre els quals veg. el detingut article del DCEC/DECH.

Des d'aquí hem de saltar fins al leonès extrem S. de Ciudad Rodrigo *tocho* «palo corto y redondo» (Lamano), que ens duu arran de Portugal; Moraes diu que *tocho* es va usar antigament en aquest país en el sentit de «porra»; encara que es refereixi a uns docs. que no precisa, i per tant no podem judicar, i encara que essent portuguès xoca la o senzilla i no ou, és possible que es tracti d'alguna forma de mossàrab estre-menho, amb bamboleig entre ou i o(u), amb diftong a penes perceptible, i de timbre diferent de l'ou portuguès (quelcom potser en relació amb els casos de -OLU > -oulo — *tijoulo*, *padioula*); Sta. Rosa de Viterbo addueix també un port. antiq. i dialectal «*atoxo*: cunha, tarraxa; embrulho com que alg. c. se aperta para ficar mais firme e segura; ainda diremos *atochar*: por *apertar*».

Altrament es produí en llengua portuguesa una forma alterada: amb un *tr-* espuri, potser degut a influència de sinònims en *tr-*, com per ex. el tipus cast.